

В. Квицынская, преподаватель
НМУ имени А.А. Богомольца, г. Киев

**О ПОЛЕМИКЕ ПО ПОВОДУ РАССКАЗА "ДОРА" МИХАИЛА ЖУКА,
НАПЕЧАТАННОМ В "ЛИТЕРАТУРНО-НАУЧНОМ ВЕСТНИКЕ"**

Раскрыта специфика ранней неординарной малой прозы М. Жука, которая вызвала полемику среди читателей "Литературно-научного вестника", на страницах которого был опубликован остропроблемный рассказ "Дора".

Ключевые слова: малая проза, рассказ, новелла, полемика, композиция.

V. Kvitsynska, Lecturer
Bogomolets National Medical University

**ON THE CONTROVERSY OVER THE STORY "DORA",
WRITTEN BY MYKHAIL ZHUK AND PUBLISHED IN
"THE LITERARY AND SCIENTIFIC BULLETIN"**

The article reveals the specificity of the early extraordinary small prose written by M. Zhuk, which caused controversy among the readers of "The Literary and Scientific Bulletin" where the acutely problematical story "Dora" was published.

Keywords: small prose, story, short story, controversy, contexture.

УДК 398.8 398.3

Л. В. Кирильчук, учитель укр. мови та л-ри
м. Миколаїв

**МОТИВ ГЕРОЇЧНОГО В ТОПОНІМІЧНІЙ ПРОЗІ
ПІВДЕННОГО ПОБУЖЖЯ**

Розглядаються деякі особливості топонімічної прози Миколаївщини. Пояснюються й з'ясовуються походження міст, сіл, річок та ін.

Ключові слова: переказ, топонімічна легенда, функція, топонім, мотив.

Багатий матеріал для пізнання історії рідного краю містять легенди та історико-героїчні перекази. Пам'ятки козацької прози досліджувалися в працях М. Максимовича, І. Срезневського, П. Куліша, М. Сумцова, М. Костомарова, Д. Яворницького, Ф. Колесси. Частково ця тема реалізована в фольклорних дослідженнях С. Грици, Б. Кирдана, О. Дея, Ф. Кейди. Відомо, що за доби тоталіризму історія української нації подавалася під кутом

тодішньої ідеологічної системи, і вчені не мали можливості об'єктивно аналізувати фольклорні тексти. Яскравим прикладом є публікації П. Павлія, І. Березовського, В. Хоменка.

Метою цієї статті є показати, як повага українського народу до його героїчних захисників від зовнішнього ворога вплинула на формування досить значного пласту антропотонімів у топоніміці Південного Побужжя.

Героїчна козацька тематика має специфічний зображальний колорит, суть якого полягає в особливому возвеличенні захисників рідного краю. Значну частину топонімічної прози регіону складають перекази з домінуючими історичними мотивами. Це твори, в яких втілилася історична пам'ять народу. Найчастіше трапляються сюжети, пов'язані з боротьбою козаків проти зовнішніх ворогів, зокрема турецько-османських поневолювачів, та відстоювання незалежності України, оборони її південних кордонів. Вони стосуються різних топонімів, починаючи від найменших об'єктів і закінчуючи назвами містечок. Дуже популярною в Південному Побужжі є легенда про козацьке поселення Соколи (сучасний Вознесенськ), яке розрослося в слободу і певний час відіграло роль Бугогардівської паланки. Народна легенда зберігає пам'ять про криваву битву запорожців із татарами на невисокій горі. Після перемоги козаки ховали своїх побратимів, що загинули в бою, і насипали високу могилу, на якій звили гнізда соколи. Пізніше на тому місці виникло поселення Соколи [3, с. 427].

У топонімічних творах регіону чітко можна розгледіти мотив героїчного вчинку простого козака, який заводить ворогів на край скелі, у болото, де вони і гинуть. Особливою популярними стали твори про героїчну загибель не тільки представників чоловічої статі, а й дівчат, жінок, які не просто хочуть запобігти знущанням ворогів (часто панів), а ще й намагаються протистояти їм. Народна пам'ять зафіксувала свою вдячність у назвах балок, урвищ, скель, гір.

Так, поширена легенда розповідає про смерть на річці Кодимі. Це історія загибелі дівчини, яка не забажала потрапити до рук хана, а тому кидається на середину ріки, яка затягує її на дно. Від люті хан перетворився на великий камінь, але вода ні-

коли не підступає до нього і не омиває його. Мотив скам'яніння дуже поширений в оповідній прозі українців інших регіонів України, але на території Північного Причорномор'я підкріплюється реальним існуванням прадавніх кам'яних баб.

В іншій версії цієї ж легенди (про смерть на річці Кодимі) вказується на те, що загибла дівчина перетворюється на білу лілею, але оскільки на Кодимі лілеї не ростуть, то люди доповнюють цю розповідь версією, що цю чарівну квітку можна побачити пізно вночі аж на глибині [3, с. 42]. Інша легенда розповідає про виникнення такого омоніму, як Ганнусина гора. Це розповідь про трагічну долю дівчини, яка кидається з високої гори у стрімку річку, протестуючи проти підлої поведінки безчесного пана [2, с. 425]. Сюжетотвірну функцію виконує саме мотив переслідування татарами, турками українських дівчат, юнаків та їх героїчний опір ворогу.

Прикладом може бути легенда про Чорнопілля [3, с. 44]. Поширеними є топонімічні легенди та перекази про героїчну боротьбу козаків із ворогами, які їх переслідують. Такі твори є, головним чином, варіаціями загальнопоширених сюжетів і мотивів, характерною особливістю яких є розкриття теми протистояння турецьким чи татарським набігам з гіперболізацією фізичної сили чи можливостей козаків. Але увага акцентується на трагічних ситуаціях. Прикладом може бути легенда про Стогін-камінь [3, с. 269], легенда "Пугачева скеля" [3, с. 60].

Особливою популярні серед населення Південного Побужжя легенди та перекази про козака Мамаю. Цей образ настільки користується пошаною, що в домішках місцевого населення можна й досі віднайти картини із зображенням Мамаю, який боронив земляків від польського гніту. У деяких переказах стверджувалося, що у мигіївського Мамаю не було однієї руки, яку той втратив у бою. Та однорукість не заважала нещадно рубати ворогів. Небувалими здібностями нагородили героя українці, але ляхам вдалося знищити козака, а його вусату голову вони на жердині поставили на мосту, зверху надівши козацьку шапку. Ту шапку люди добре пам'ятали, але згодом інший козак у ній з'явився, назвавшись Мамаєм, довго потім не даючи спокою

пригноблювачам [3, с. 420]. Тому легко можна пояснити той факт, що на картинах найчастіше зображено різні обличчя козака. Йому приписують неймовірні подвиги, але увага чи не найбільше акцентується на діях справедливого народного заступника, який наводив жах на ворогів. Але поряд із рисами небувалої моральної стійкості та фізичної сили загострене почуття справедливості домінує у народних характеристиках козака Мамає. Народна традиція доносить нам героїчне нерозривно пов'язаним із найважливішими духовними категоріями суспільства.

У легенді про Орлове поле йдеться про те, як козаки охороняли Південне Побужжя від татар, що намагалися прорватися до Бугу. На варті стояв козак на прізвище Орел. Було дуже жарко, і він поїхав напоїти коня. А тут зненацька козака оточили татари. І раптом бачить козак відро з дьогтем неподалік. Не розгубився Орел. Вмочив край одягу в дьоготь і підпалив його. Почав козак горіти, але палаючим факелом понісся він на своєму коні. Татари помчали за ним. Дим стояв такий, але побратими були сповіщені в такий спосіб. Вони встигли перейняти ворога й знищити його. А козак Орел згорів. Поле, де він загинув, назвали Орловим полем [3, с. 424].

Окрему групу становлять легенди, у яких іде мова про виникнення сіл та їх назв на честь козаків-засновників. Такі ойконіми складають найбільшу групу серед усієї топонімічної групи Південного Побужжя. Майже всі вони фіксують домінуючий характер героїчного у фольклорному образі козака. Наприклад, легенда села Олексіївка Братського району, згідно з якою спочатку був заснований прикордонний пост. У 30-х роках XIX століття часто на пост нападали татари. В один із таких набігів пильнував на вежі козак Олексій. Будучи пораненим ворожою отруйною стрілою, встиг подати сигнал сусідньому розташуванню, козаки якого прийшли на допомогу. Хоча вежу було спалено, а Олексій загинув, на місці колишнього прикордонного посту заснували село Олексіївку на честь козака [1, с. 37]. Аналогічно пояснюють легенди назви сіл Лупарево, Матвіївка, Семенівка [4]. Десятки сіл сучасної Миколаївщини ведуть своє літописання від українського козацтва, а у багатьох населених пунктах і дотепер живуть нащадки українських козаків.

Історія регіону засвідчує досить складні й неоднозначні факти в житті наших предків протягом кількох століть. А. Кримський у "Східних йменнях в билинах" наполягає на тому, що "тюрки були віковічними сусідами нашої землі, часом панували над нами, часто браталися з нами" [5, с. 348].

Топоніми нагадують нам і до сьогодні, що колись на території Південного Побужжя перебували східні народи. Учений стверджує, що особливо стійкими є старі назви річок. Відомими притоками Південного Бугу є Кодима, Чичиклія, Гнилий Єланець, Бакшала.

Назву ріки Чичиклія виводять від тюрк. сісак, сісек (квітка, квітчаста), вона утворена за допомогою тюркського форманта. Гідронім Гнилий Єланець утворився від "яланець" – тюркською *jalan* – "степ, рівнина, долина" (дослівно – степова річка). Річка Бакшала зберегла свою первісну назву. В перекладі з тюркської означає "бурхлива вода". Зазначені гідроніми закодували для нащадків непростий шлях, який пройшли наші предки в період свого становлення та національної ідентифікації.

Легенди залишили нам і свідчення про те, що боротьба українців не завжди увінчувалася перемогою над ворогом, а в творах усної народної творчості героїчне постає паралельно з трагічним. Але побутування в народній прозі Південного Побужжя образу козака-героя інтенсифіковане значною увагою українців до власної історії, що притаманне сформованим етносам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Добровольський О.* Кризь тисячоліття: історія Миколаївщини в топонімах / О. Добровольський. – Миколаїв, 1998. – 144 с.
2. *Ковальова О.Ф.* Легенди та перекази Південного Прибужжя / О.Ф. Ковальова. – Миколаїв, 2008. – 219 с.
3. *Ковальова О.Ф.* Українська народна творчість Південного Прибужжя / О.Ф. Ковальова. – Миколаїв, 2006. – 527 с.
4. *Козацькі поселення на Миколаївщині: історія та легенди: [навчальний посібник].* – Миколаїв, 2001. – 57 с.
5. *Кримський А.Ю.* Східні ймення в билинах / А.Ю. Кримський. Твори: У 5-ти т. – К., 1972–1974. – Т. 2. – С. 348–349.

Стаття надійшла до редколегії 19.04.16

Л. В. Кирильчук, учитель укр. яз. и лит.
г. Николаев

МОТИВ ГЕРОИЧЕСКОГО В ТОПОНИМИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ ЮЖНОГО ПОБУЖЬЯ

Рассматриваются некоторые особенности топонимической прозы Николаевщины. Объясняется происхождение названий городов, сел, рек и др.

Ключевые слова: перевод, топонимическая легенда, функция, топоним, мотив.

L. V. Kyrylchuk. Teacher of the Ukrainian language and literature,
Mykolaiv

HEROIC MOTIVE IN TOPONYMIC PROSE OF SOUTH POBUZHNYA

The article discusses some features of toponymic prose of Mykolaiv region. The origin of the names of cities, villages, rivers, etc. is being explained.

Keywords: legend, toponymic legend, function, toponym, motive.

УДК: 821.133.1. – 3.: 316.73

О. І. Кобчінська, канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФРАНКО-МАГРИБСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ПОЛІКУЛЬТУРНА ХУДОЖНЯ МАТРИЦЯ

Присвячено окресленню віхових особливостей художнього прозового дискурсу представників франко-магрибського письма другої половини ХХ ст. у культурно-історичному зрізі.

Ключові слова: адаптація, асиміляція, двомовність, жанрові модифікації, письменницька генерація, полікультурність, постколоніальний дискурс.

У перспективі культурної історії франкомовного Магрибу другої половини ХХ століття викристалізувалися типові жанрово-стильові ознаки творчої манери письменників різних літературних генерацій, що, попри неоднакові творчі методи, усе ж можуть бути об'єднані під спільним знаменником полікультурної художньої матриці, контекстне та діахронічне окреслення